

УДК 343.137

В. І. Любченко
здобувач Університету сучасних знань

СУЧАСНА ФОРМА УКРАЇНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЙОГО ЗАГАЛЬНА ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Основним і найважливішим державно-правовим засобом боротьби з кримінальними правопорушеннями (кримінальними проступками і злочинами) є кримінальна процесуальна діяльність, яка реалізується чітко визначеним колом державних правоохоронних органів, які прийнято іменувати «кримінальною юстицією» [1, с. 7–21]. До таких правоохоронних органів законодавець відносить: органи досудового розслідування; органи прокуратури; суди загальної юрисдикції, які безпосередньо розглядають кримінальні справи і здійснюють по них акти правосуддя. Тільки цим державним правоохоронним органам надано право від імені і за дорученням держави вести цей самостійний, спеціальний вид державно-правової діяльності, залучати і допускати до нього інших учасників (фізичних і юридичних осіб), виконувати його завдання і нести відповідальність за їх результати [2, с. 7–8].

Ніякі інші органи державного апарату не мають права займатися кримінальною процесуальною діяльністю, що здійснюється в найгострішій сфері соціальної практики – боротьбі з найтяжчими порушеннями закону – кримінальними проступками і злочинами спеціальними кримінальними процесуальними засобами, визначеними спеціальним процесуальним (процедурним) кодифікованим Законом – Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), побудованим на спеціально-дозвільних нормах і прийнятим Верховною Радою України 13 квітня 2012 року [3]. Будь-яке відхилення від прописаної цим кодексом кримінальної процесуальної процедури тягне за собою незаконність як проведеної процесуальної дії, так і незаконність прийнятого процесуального рішення.

Вищезначені державні правоохоронні органи є рушійною силою кримінального провадження, хід якого визначають не приватні, як це має місце у цивільному процесі, а публічні, державні інтереси. Тому усі рішення по кримінальному провадженню приймаються виключно органами досудового розслідування, прокуратури і суду. Лише діяльність цих органів породжує права і обов'язки інших учасників процесу, зумовлює виникнення, розвиток, зміну і закриття кримінальних процесуальних правовідносин. Тільки означені державні правоохоронні органи мають право застосовувати норми права і примусові заходи забезпечення кримінального провадження до інших його учасників [4, с. 8].

Кримінальна процесуальна діяльність має чітко визначені законом етапи (стадії), по яких послідовно рухається кримінальне провадження. Кожна наступна стадія є контрольною для попередньої і підготовчою до наступної [5, с. 10–12]. Цей вид державної кримінальної процесуальної діяльності є спрямованим на ліквідацію кримінально-правового конфлікту, як суспільно небезпечного явища, шляхом застосування конкретної норми закону про кримінальну відповідальність до конкретної особи (осіб), яка вчинила кримінальне правопорушення, з метою забезпечення стабільності існуючого в Україні правопорядку.

Демократичні перетворення, які розпочалися в незалежній, суверенній Україні з початку 90-х років ХХ-го століття, викликали початкову необхідність оновлення вітчизняного кримінального процесу, бо кримінально-процесуальний кодекс, прийнятий ще за часів радянської влади (1960 рік), вже не відповідав вимогам про будову в Україні демократичної, правової держави, закріпленим в Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року [6]. При прийнятті нового КПК України (2012 рік) вітчизняний законодавець змінив раніше діявшу змішану (континентальну) форму кримінального провадження на повністю змагальну, тобто розповсюдив дію кримінального процесуального принципу змагальності сторін на усі стадії процесу без будь-якого винятку (ст. 22 КПК України).

При цьому законодавець чітко визначив три основоположні (загальнопроцесуальні, наскрізні) кримінальні процесуальні функції: функцію обвинувачення; функцію захисту; функцію судового розгляду, які в обов'язковому порядку виконуються під час кримінального провадження (ч. 3 ст. 22 КПК України). Виконання функції обвинувачення законодавець поклав на сторону обвинувачення, очолювану прокурором. До її складу він відніс: прокурора, слідчого, керівника органу досудового розслідування, співробітника оперативного підрозділу (ст. 36-41 КПК України). Виконання функції захисту від підозри та обвинувачення покладено на підозрюваного, обвинуваченого, його законного представника та захисника (ст. 42-45 КПК України). Виконання функції судового розгляду віднесено до виключної компетенції суду (ст. 30 КПК України). Особливо відзначено, що під час кримінального провадження функції обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий

орган чи службову особу (ч. 3 ст. 22 КПК України), тобто йдеться про строге відмежування цих функцій. Крім того, підкреслено, що суд не виступає ні на стороні обвинувачення, ні на стороні захисту, а лише «створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків» (ч. 6 ст. 22 КПК України).

Якщо виходити з того, що змагальна процедура кримінального провадження є конкуренцією прав і інтересів осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та осіб, які постраждали від цих правопорушень чи конкуренцією прав і інтересів осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та інтересів держави, то основним завданням цього провадження має бути регулювання правовідносин, що забезпечували б як захист правопорушників від безпідставного обвинувачення, так і надійно забезпечували недоторканість основних прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб та самої держави [7, с. 10–11]. А це зобов'язувало законодавця при прийнятті КПК України 2012 року глибоко розкрити зміст кримінального процесуального принципу «змагальність кримінального провадження», а не залишати його на розсуд вчених-правознавців і практичних працівників органів кримінальної юстиції, тобто предметом дискусій. Видається, що ця помилка законодавця має бути виправлена. На законодавчому рівні необхідно розкрити: сутнісне наповнення цього поняття; співвідношення його з іншими процесуальними принципами; порядок і умови реалізації.

Головними властивостями та характерними рисами, які відрізняють змагальність від інших кримінальних процесуальних принципів є наявність у кримінальному провадженні сторін обвинувачення і захисту, їх процесуальна рівність та наявність незалежного і неупередженого суду на усіх його стадіях. В разі будь-якого порушення цієї обов'язкової змістовної умови, змагальний характер кримінального провадження втрачає свою дію [8, с. 30]. При визначенні основоположних (загальнопроцесуальних, наскрізних) функцій, які виконуються сторонами в усіх стадіях кримінального провадження, законодавець також не розкрив змісту кримінального процесуального поняття «кримінальна процесуальна функція». Відсутність правильного розуміння його змісту як в теорії кримінального процесу, так і в судово-слідчій практиці негативно позначається на загальних результатах діяльності органів кримінальної юстиції і чекає найскорішого вирішення на законодавчому рівні [9, с. 15; 10, с. 6–7]. Є потреба ще й у визначенні кримінальних процесуальних функцій, які виконуються лише в конкретних стадіях кримінального провадження, тобто викликаються до життя і приводяться в рух

реалізацією основоположних (загальнопроцесуальних, наскрізних) функцій.

Основоположні (загальнопроцесуальні, наскрізні) функції – це вектор, напрямок, в якому повинна розвиватися діяльність сторін кримінального провадження на всіх його стадіях. Проте ці функції не можуть повноцінно реалізовуватися у відриві від інших функцій, які виконуються учасниками сторін у кожній із цих стадій поряд з основоположними. На цьому прямо наголошує С.О. Щемеров, позицію якого ми розділяємо повністю [11, с. 11]. Шкода, що до цих пір ні в науці кримінального процесу, ні в законодавця ще не склалося єдиного визначення ні кількості, ні характеру цих функцій, хоч їх наявність ніким із них не заперечується. Вирішити ж цю проблему необхідно терміново, бо саме через функції можна повністю розкрити сутність кримінального провадження, його роль і соціальне призначення у суспільстві та державі, забезпечити ефективну діяльність кожного учасника цієї державно-правової діяльності.

Література

1. Кудрявцев В.Н. Уголовная юстиция как система. *Правовая кибернетика*. Москва, 1973. С. 7–21.
2. Божьев В.П. Сущность уголовного процесса / В кн. Уголовный процесс : учебник; под ред. В.П. Божьева. Москва: Спарк, 2004. С. 5–19.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-13. Ст. 88.
4. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці : монографія. Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2013. 308 с.
5. Кучинська О.П., Кучинська О.А. Кримінальний процес України : навч. посібник. Київ: Прецедент, 2005. 202 с.
6. Акт проголошення незалежності України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 52.
7. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства : монографія. Київ: Прецедент, 2011. 303 с.
8. Рогальська В.В. Змагальність у досудовому провадженні : монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2012. 172 с.
9. Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти : конспект лекцій. Харків: Національна юридична академія України, 1995. 28 с.
10. Чепурний О.О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.
11. Щемеров С.А. Участие прокурора в стадии судебного разбирательства уголовного процесса : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Н. Новгород, 2007. 19 с.

Анотація

Любченко В. І. Сучасна форма українського кримінального провадження та його загальна функціональна характеристика. – Стаття.

У статті розкривається сутність і зміст сучасної загальної форми кримінального процесу Укра-

їни та визначається його загальна функціональна система.

Ключові слова: кримінальне провадження, сторони процесу, закон, кримінальна юстиція, стадії процесу, процесуальні функції.

Аннотация

Любченко В. И. Современная форма украинского уголовного производства и его общая функциональная характеристика. – Статья.

В статье раскрывается сущность и содержание современной общей формы уголовного процесса Украины и определяется его общая функциональная система.

Ключевые слова: уголовное производство, стороны процесса, закон, уголовная юстиция, стадии процесса, процессуальные функции.

Summary

Liubchenko V. I. Current form of Ukrainian criminal proceedings and its general functional characteristics. – Article.

The article reveals the essence and content of the modern general form of criminal process in Ukraine and defines its general functional system.

Key words: criminal proceedings, parties to the process, law, criminal justice, stages of the process, procedural functions.